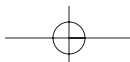
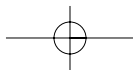
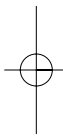
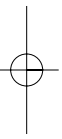
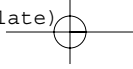

Agneza SZABO
Zagreb

PROBLEMI HRVATSKE
HISTORIOGRAFIJE
U XX. STOLJEĆU
S POSEBNIM
OSVRTOM NA
TERMINOLOGIJU
I ŠKOLSKE UDŽBENIKE

Uvjeren sam da pod dobro poznatim terminom historiografija, svi razumijemo različita povijesna djela, odnosno pismeno uobličene iskaze povjesničara o povijesnim činjenicama. U tom smislu historiografija jest i rezultat povijesti kao znanosti. Stoga je i tema mojega izlaganja koji su to problemi, dakako najvažniji, s kojima se susretala hrvatska historiografija u tijeku XX. st. i kako ih je rješavala.

Dakako, među najstarijima i uvijek aktualnim problemima svake historiografije, pa tako i naše hrvatske, jesu problematika izvora, njihova identifikacija i obrada, pitanja metodologije, pitanja stručne terminologije, i dakako, izobrazba stručnjaka. Među novijim problemima, i to bitnim problemima XX. st., ukoliko govorimo, ili barem to želimo, govoriti o povijesti kao znanstvenoj disciplini, svakako su nastojanja povjesničara, kao i njihove sposobnosti, da se othrvaju interesima vladajućih ideologija, iza kojih redovito stoji određene političke stranke, pa i udruženja, kakova su osobito slobodno zidarstvo, koje osobito u tijeku modernoga XX. st. nastoje na ovaj ili onaj način, učiniti historiografiju svojom sluškinjom.

Spomenula sam *na ovaj ili onaj način*: riječ je dakako o različitim metodama prisile, ili pak ucjenjivanja u pogledu stjecanja položaja, primjerice u doba Khuen-Héderváryjeva režima, ili prve Jugoslavije, a u doba totalitarnih režima, koji postižu svoj uspon nakon god. 1945. također i kod nas, i o teškim kaznenim sankcijama u slučaju neposluha, ili pak izlaženja iz smjerova vladajuće političke ideologije. Takve su sankcije različite vrste političkih progona, a u blažim varijantama zapostavljanja, koja se osobito ističu u ne dobivanju odgovarajućih zaposlenja, ne dobivanju stanova (dakako u razdoblju 1945. — 1990.), itd. Oni pak, koji su se odlučili na historiografsko služenje interesima vladajućih ideo-

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
historiografije
u XX. stoljeću
s posebnim osvrtom na
terminologiju i školske
udžbenike**

logija, bilo iz vlastitog uvjerenja, bilo kao oportunisti (sve dok nekoji od njih ipak nisu bili otkriveni) bili su nagrađivani, i to na različite načine, a kulminacija tako zasluženi priznanja, bila su visoki društveni status i visoka mjesta u struci (instituti, fakulteti), zajedno s javnim priznanjima korifeja povijesne znanosti. To dakako ne želim opširnije dokazivati također i iz razloga što su brojni sudionici iz toga razdoblja također i iz područja historiografije, još i danas, što nam je i drago, naši suvremenici i zapaženi znanstvenici.¹ Posljedica takova stanja jest izbjegavanje nacionalnih tema u historiografiji, izbjegavanje kritičkih znanstvenih rasprava, bez vrijeđanja, omalovažavanja, ili drugih posljedica u smislu političkih sankcija, a potom i još do danas neprevladana činjenica, da i unatoč jake historiografske produkcije, osobito u posljednja dva ili tri desetljeća, nemamo moderne sinteze povijesti hrvatskoga naroda. Ta bi sinteza trebala obuhvaćati cjeloviti korpus hrvatskoga naroda zajedno s iseljeništvom i brojnim obilježjima socijalne povijesti u čijem će žarištu i istaknuto mjesto pripadati i doprinosu žena na brojnim područjima opće kulture i prosvjete.

Također mislim, da nije potrebno mnogo dokazivati, kako su u tijeku XX. st. brojna povijesna djela, pa i sinteze, prožete idejom jugoslavenstva, dakako u službi novonastale jugoslavenske države, kako prve, tako i druge. Istaknuti predstavnik takovog služenja je Ferdo Šišić, koji gotovo sva svoja djela, više ili manje, a pogotovu glasovitu sintezu *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, prožimao stajalištima unitarističke nacionalne koncepcije. Taj su Šišićev put, više ili manje slijedili i mnogi drugi povjesničari, među kojima ovdje ističem najprije Josipa Horvata, odnosno njegovu *Političku povijest Hrvatske (1936-1938)* pretisak (1980), koja također ima i elemente povijesti hrvatskoga društva, osobito u drugoj njegovoj knjizi *Kultura Hrvata kroz 1000 godina* (u dva sveska, 1939; 1942) i koja je pred nekoliko godina doživjela i ponovljeno izdanje.² Tako primjerice i u posljednjem izdanju inače dragocjene Šišićeve knjige *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* koja je u posljednjem svojem izdanju objavljena u nakladi Matice hrvatske (1962.) koja je u načelu i do danas zadržala svoju vrijednost, čitamo uz obilje terminoloških problema i među ostalim i to, da je ban Josip Jelačić bio »bez svake sumnje, iskren i odan jugoslavenski patriot, ali ipak u prvom redu austrijski oficir onoga vremena, to jest: čovjek slijepo odan bečkom dvoru i njegovim dinastičkim interesima« što ovdje ne smatram potrebnim dalje komentirati.³ Osim toga u Šišićevu predgovoru

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
historiografije
u XX. stoljeću
s posebnim osvrtom na
terminologiju i školske
udžbenike**

spomenute Horvatove knjige *Politička povijest Hrvatske* nalazimo uz ostalo također i obilje srbizama u smislu korištenja jezika, kao i obilje spornih terminoloških problema na koje ću se, samo u odabranim primjerima osvrnuti nešto kasnije. U istu skupinu služenja vladajućim ideologijama osobito unitarizma, možemo ubrojiti i svojevrsno apologetsko djelo Vitomira Koraća, *Povijest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji*, koja je krajem tridesetih godina prošloga stoljeća objavljena u tri obimna sveska, i tako redom.

Kao što sam istaknula, ne mogu ulaziti u konkretnu analizu upravo spomenutih djela, kao i mnogih drugih u smislu identifikacije njihova služenja ideologiji jugoslavenstva, također i zbog uistinu razgranate historiografije u doba jugokomunističkog režima nakon 1945. godine, koji je doduše ponešto popuštao nakon sloma 1971. godine, premda je svoju oštrinu zadržao sve do započetih demokratskih promjena 1990. Stoga smatram, uz odabrane primjere, također za potrebno upozoriti i na genezu takovog »znanstvenog« pristupa u historiografiji, koju, prema sadašnjim mojim istraživanjima nalazimo već u tijeku uspona politike hrvatskog narodnog preporoda (1835. — 1848.), a pogotovu u tijeku druge polovice XIX. st. i to u radovima utemeljitelja moderne hrvatske historiografije. Tako u doba uspona hrvatskog narodnog preporoda možemo istaknuti ustvari i jedino historiografsko djelo pod naslovom *Ogledalo Iliruma* iz pera župnika *Ivana Šveara* (1839. — 1842.), koji je »zadolen ilirskom idejom« početke hrvatske povijesti nalazio u drevnoj prošlosti Ilira, premda je s druge strane ipak i to na hrvatskome jeziku dao neki cjeloviti pregled nacionalne povijesti od ilirskih vremena do godine 1790.

Kao što je poznato, nakon uspona politike hrvatskog narodnog preporoda, koje kulminira instalacijom bana Josipa Jelačića (1848.) kao i sazivom prvog hrvatskog *zastupničkog* Sabora, uslijedilo je razdoblje *novog carskog apsolutizma* (1851. — 1860.) poznatog i pod neispravnim imenom *Bachovim*, a koje je onemogućilo svaku javnu političku djelatnost i u Hrvatskoj. Zato su nekoji ranije istaknuti preporoditelji, među kojima najprije Ivan *Kukuljević Sakcinski*, potražili neku vrstu naknade u mogućnostima znanstvenoga rada. Na području razvoja moderne historiografije, koja se nastoji temeljiti na izvornoj arhivskoj građi, prvo-razredno mjesto pripada upravo Ivanu Kukuljeviću, a jedno desetljeće kasnije, dakle nakon sloma apsolutizma i povratku ustava (1860.) i Šimi *Ljubiću*, Matiji *Mesiću*, te osobito Franji *Račkome*, ali i Jugoslavenskoj akademiji znanosti i

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
historiografije
u XX. stoljeću
s posebnim osvrtom na
terminologiju i školske
udžbenike**

umjetnosti nakon njezinog utemeljenja (1867.) koja danas s pravom nosi naslov Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (konačno nakon demokratskih promjena 1990.). Uza sve poštivanje historiografske baštine koju su nam ostavili, koja je dragocjena osobito u pogledu povijesnih izvora, dakle arhivske građe, koja je uvjet *sine qua non* svake znanstvene historiografije, valja ipak kazati, da su svi, a osobito Kukuljević i Rački, dijelom iz političkih uvjerenja, a dijelom i kao oportunisti, ipak postavljali i temelje pseudoznanstvenom služenju, dakako političkim ideologijama. Ovdje prvenstveno mislim na jugoslavizam, koji će uskoro naći i većinsko mjesto u Hrvatskome saboru, i koji je bez obzira na različite struje u svojem sustavu u biti svoje ideologije nosio uvjerenje da su Hrvatima u životnom interesu bliske veze s ostalim južnoslavenskim narodima, pri čemu se dilema je li moguća južnoslavenska državna i kulturna zajednica ostavila budućnosti. U tom smislu postupio je najprije Ivan Kukuljević, osnivanjem *Društva za jugoslavensku povestnicu i starine* (1850. — 1875.), a potom i osnivanjem prvog stručnog i znanstvenog zbornika pod naslovom *Arkiv za povestnicu jugoslavensku (1851-1875.)*. Prema riječima utemeljitelja, osnivanje Društva za povestnicu (...) nastalo je u vremenu kada je veća strana naroda jugoslavenskog živućeg u austrijskom carstvu (...) u takav tužan položaj pala da su nam tuđinci istu žicu naše povestnice silom preseći (...) te lukavim načinom potkopavati namjeravali. Pri tome poslovni jezik društva jeste naš narodni jezik, dakle ne hrvatski jezik, i to zbog političkih razloga koji se oslanjaju na ideologiju južnoslavenstva. Recimo i to, da je glavni zadatak Arkiva bio doći do što kritičnije povijesti južnih Slavena koju »tuđinci iskrivljuju«. Istina, osnivanjem spomenutih institucija, Kukuljević je također postavljao i temelje ne samo modernoj arhivistici, osobito sakupljanjem izvorne građe, koju je objavljivao, već i temelje historiografskom radu na hrvatskome jeziku kojega je, kako je spomenuto nazvao *narodnim*, dajući tako, ipak svojem djelu i izvorno znanstveno obilježje.

Najavljena obnova ustavnog poretka (1860.) kao i skori centralistički sistem kojega je vrlo brzo najavio veljački patent (1861.) ipak su davali i uvjete za intenzivniju historiografsku djelatnost. Ona se prije svega ogleda u izlaženju drugog, jednako tako važnog časopisa sa znanstvenom reputacijom Bio je to dobro poznati *Književnik* s podnaslovom *časopis za povijest srbsku i hrvatsku*, (1864. — 1866.) kojega kao glavni urednik uređuje Franjo Rački uz suradnju

Vatroslava *Jagića* i Josipa *Torbara*. Sve to nije sporno. Ali je, sporno i štoviše, osobito važno i nešto drugo. Naime, oba spomenuta časopisa, kao i njihovi utemeljitelji, u službi su južnoslavenske ideologije, odnosno njezinih političkih stranaka, kojima su Ivan Kukuljević i Franjo Rački, trajno ili privremeno pripadali, i kao takovi zastupali njihove političke programe. Tako su primjerice, Kukuljevićevo Društvo za povjesnicu jugoslavensku, a jednako tako i njegov časopis *Arkiv*, zajedno sa svojim financijskim utemeljiteljima kao i suradnicima nastavili tražiti izlaz, ili ako hoćemo politička rješenja u južnoslavenstvu, osobito u smislu zajedničkog otpora Beču, a potom i Budimpešti (1860. — 1868. — 1873.). Istina, Ivan Kukuljević se relativno brzo razočarao i u južnoslavenstvu, prije svega zbog hrvatskog i srpskog »nesporazuma« osobito u pogledu Bosne, i to još prije izbijanja Bosansko-hercegovačkog ustanka (1875. — 1878.). Zato Kukuljević već u tijeku samoga ustanka mijenja naziv Društva za povjesnicu (...) u *Hrvatsko arheološko društvo*, a naziv *Arkiva* u *Hrvatski arheološki vestnik* (1878.), koji kao takovi stoje i danas. Slično je postupao i drugi utemeljitelj moderne hrvatske historiografije, Franjo Rački.

Naime, jugoslavenska ideologija upućivala je Račkoga na istraživanja koja su uključivala interese za šire jugoslavensko područje. Tako je već na početku djelatnosti Jugoslavenske akademije (1868.) objavio svoje dobro poznato djelo o *pokretu na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. st.*, a kasnije i više rasprava o *borbi južnih Slavena za državnu neodvisnost u XI. vijeku*. Dakako, za razdoblje hrvatske narodne dinastije dragocjena su i Račkijeva nastojanja u pogledu kritičkoga ispitivanja autentičnosti sačuvanih isprava do XII. st. To mu je omogućilo iskorak iz spomenute ideologije pa je dosta kasnije objavio opis *Hrvatske prije XII. vijeka glede na zemljišni opseg i narod* (1881.), a pogotovu izradu njegova najznačajnijeg djela *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća* na kojem je, kao što je poznato radio sve do svoje smrti. Kao istaknuti suradnik biskupa Strossmayera, sudjelovao je također i u kreiranju politike Liberalne narodne stranke. Tako je Rački imao i osobito značajnu ulogu i u političkome radu Sabora (osobito 1861. te 1865. — 1867.) u kojemu je, osim sudjelovanja u izradi poznatog saborskog članka 42/1861. također zauzeto sudjelovao kod izrade i brojnih zakonskih prijedloga: O gimnazijama jugoslavenskim, O kazalištu jugoslavenskom, O muzeju jugoslavenskom, O jeziku jugoslavenskom, itd. Upravo zbog takovih postupaka i najnovija hrvatska histo-

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
historiografije
u XX. stoljeću
s posebnim osvrtom na
terminologiju i školske
udžbenike**

riografija o istome je Saboru (1861.) kao i njegovu radu u velikoj svojoj većini još danas zadržala ocjenu, kao jednome od najznačajnijih Sabora u hrvatskoj povijesti.⁴ Prešutila je pri tome činjenice, da je saborska opozicija imala negativno mišljenje o južnoslavenskoj politici većine, te uporno isticala, kako takova politička rješenja nisu dobra za Hrvatsku. Tako je primjerice već ranije ali i u tijeku saborskoga rada (1861.), proslavljeni saborski zastupnik Ante Starčević isticao dobro poznatu ideju koja je glasila da *hrvatski narod sam o svojoj sudbini odlučuje u hrvatskoj državi, priznatoj međunarodnim ugovorima (...)*. A već ranije, Shvativši da »ilirski ideja« nije urodila plodom Starčević je odlučno odbacio svaki *slavizam* kao *izmišljotinu metafizičku*. A u nešto kasnije objavljenom humoristično-satiričkom listu *Zvekan* (1867.) Starčević je i ponovno ocijenio slavensko ime kao *tudi nadimak koji označava sužnja i koji nema značenje narodnoga imena*. Štoviše, *Slavjanstvo* ili *slavjansko bratstvo*, prema Starčeviću samo su prazne riječi, *jer za te sanjarije bez svakoga sadržaja nema temelja u prošlosti, nema razloga u sadašnjosti, a ni izgleda u budućnosti*. Zato takovo političko *ludovanje* u pogledu tobožnjeg *slavjanskog bratstva (...)* *razbija napredak i pripravlja nam očitu propast*. Gotovo jednaka, ali i znatno manje zaoštrena politička stajališta zastupao je i zagrebački nadbiskup Juraj Haulik, tada jedan od istaknutih podupiratelja politike Samostalne narodne stranke. Za vrijeme burnih saborskih rasprava u pogledu rješavanja »državno-pravnih problema« koje uključuju odnos Hrvatske prema Ugarskoj, a jednako tako i prema Austriji (nakon veljačkog patenta), u svome opširnom govoru od 31. srpnja 1861. jasno je upozorio Sabor, kako u njegovu sastavu imade onih *koji si vrlo mnogo obećavaju od s druženja jugoslavenskih narodah (...)*, ali on ipak ne bi *mogao uztvrditi da će domovini našoj ovako velikom promjenom zapasti veća sloboda, ili da će biti sretnijom (...)*. Na Haulikov stav oslanjali su se i istaknuti vođe Ustavno-narodne stranke (tzv. Unionističke) i to grof Julije *Janković* i grof Ivan Nepomuk III. *Erdödy*, koji su, kao što je poznato, 13. srpnja 1861. sa još 42 člana svoje stranke demonstrativno napustili Sabor, nezadovoljni kreiranjem članka 42/1861. kao ni njegovim uvjetima u odnosu na mogući sporazum s Ugarskom. Ali su nakon kolektivnog izlaska njihove stranke iz sabornice, također o razlozima svojega istupa obavijestili kralja Franju Josipa I. Naime u pismu, što su ga vlastoručno potpisali grof J. Janković i grof. Ivan Nep. Erdödy, stoji uz upozorenje kralju na nelojalnost Sabora

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
historiografije
u XX. stoljeću
s posebnim osvrtom na
terminologiju i školske
udžbenike**

prema Nj. Veličanstvu također i upozorenje na »prevratne jugoslavenske težnje« Sabora, prije svega pripadnika Narodne stranke (Strossmayerove), što je dakako, kasnije, veoma uzrujalo Sabor, kad mu je kralj putem Hrvatsko-slavonskog dvorskog dikasterija, kojemu je predsjednik Ivan *Možuranić*, vratio pismo s navedenim optužbama. U razmatranju mogućih sankcija u Saboru je, na kraju donesena odluka, da se spomenuto pismo obojice velikaša i virilnih članova Sabora »putem novina proglasi, neka narod znade, što su ova gospoda o Saboru pisala.«⁵

Kao što je također poznato, nosioci protujugoslavenske politike bili su sve do započetih demokratskih promjena (1990.) ili prešućivani, pa njihova imena, primjerice grofa Julija Jankovića, koji je također i poznati mecena hrvatske kulture i prosvjete ne nalazimo niti u jednome leksikonu ili enciklopediji, a Haulik je uza sve mecenaštvo, koje ni u čemu nije manje od Strossmayerova, zaslužio ocjenu uglavnom reakcionarne osobe. Osim toga, u historiografiji je prešućena i činjenica da spomenute zakonske osnove iz godine 1861. s jugoslavenskim predznakom nisu nikada dobile potrebnu kraljevu sankciju. Razlog su tome promijenjene političke okolnosti, odnosno dualističko uređenje Monarhije te nametnuto utanačenje Hrvatsko-Ugarske nagodbe.

Međutim, nakon Strossmayerova razočarenja, u čijoj je biti ne samo Hrvatsko-Ugarska nagodba (1868.) i njena neuspjela revizija (1873.), nego također i propast tajnog sporazuma sa srpskim knezom Mihajlom u pogledu Bosne i njenog eventualnog oslobađanja od Austrije i dakako od Tursko-Osmanlijske vlasti, Rački se također 1874. povlači iz politike sve do 1880. god., premda i dalje ostaje predsjednik JAZU. Upravo u tom razdoblju nastaju i Račkijeva najvrjednija djela, među kojima ističem raspravu pod naslovom *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. st.*, ili pak dragocjenu raspravu *Nacrt hrvatske historiografije od 1835. do 1885. godine* i tako redom. Prije ponovnog povratka u politiku (1880.) kada postaje jedan od nositelja politike Neodvisne narodne stranke (iza koje također stoji i Strossmayer) nastala su i druga osobito vrijedna Račkijeva djela među kojima ističem objavljivanje izvora. Uredio je *Starine JAZU* (u 26 svezaka), također je izdao dobro poznata *Documenta historiae croaticae periodum antiqua illustrantia* (1877.), te kasnije *Tomu Arhiđakona, Historia Salonitana*, i druga.

Među njihovim mlađim suvremenicima, koji su neko vrijeme i šišićevi suvremenici, ovdje ističem Tadiju *Smičiklasa*, Vjekoslava *Klaića*, Emilija *Laszowskog*, te osobito Rudolfa

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
 historiografije
 u XX. stoljeću
 s posebnim osvrtom na
 terminologiju i školske
 udžbenike**

Horvata i druge, koji nisu slijedili jugoslavensku ideologiju (možda u nekim segmentima Vjekoslav Klaić), ali su zato njihova djela smatrana drugorazrednima, a nakon 1945. zabranjivana i prešućivana. Među njima, osobito je bio progonjen Rudolf Horvat, kojega su komunističke vlasti osudile na desetgodišnji gubitak političkih i građanskih prava, pa je tako umro (1947. god.), ne samo bez profesorske mirovine nego i bez javnog sprovoda. Dakako, ne treba isticati da je nakon 1945. hrvatska historiografija nastavila putem Ferde Šišića, ali je u metodološkom smislu pod jakim utjecajem marksističkog shvaćanja povijesti.

Međutim, Ferdo Šišić, kojemu su doduše prethodili Kukuljević i Rački, i kojemu se s druge strane ne može, a niti smije poreći i izuzetan doprinos na području hrvatske historiografije, bio je i ostao također i daleko veći majstor na području ideologije nacionalnog unitarizma u tijeku cijeloga XX. st. U skladu sa svojom ideologijom, postavio je i temelje regionalizacije hrvatske povijesti. Zato Šišić u svojoj *sintezi* pod već spomenutim naslovom *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, upravo u njezinu dodatku (anexu knjige), zasebno piše o povijesti Dubrovnika, zasebno o povijesti Dalmacije, zasebno o povijesti Istre, te o povijesti Bosne nakon Berlinskog kongresa (1878.), dok o iseljenoj Hrvatskoj nema niti riječi, premda je ova problematika i te kako aktualna u povijesti hrvatskoga naroda već za vrijeme režima bana Khuen Héderváryja (ali i u desetljećima nakon 1945. te ponovno nakon 1971.). Učinio je tako Šišić, ali i njegovi metodološki sljedbenici, svojevrsno historiografsko nasilje na cjelovitom korpusu povijesti hrvatskoga naroda — koji je jedan, barem na povijesnom hrvatskom tlu. Taj Šišićev, ustvari neznanstveni historiografski primjer ostao je dobrim dijelom u »modi« još i danas, a uza sve napore nije većim dijelom uklonjen niti u školskim udžbenicima, premda novi program za nastavu povijesti u osnovnim i srednjim školama o tome govori (objavljen 1995.). Šišiću također »zahvaljujemo« i za neispravne termine kao što su primjerice »Mletačka Dalmacija i Istra« umjesto Dalmacija i Istra za vrijeme mletačke vlasti, zatim »Vojna krajina« umjesto Hrvatsko-Slavonska vojnička granica, koja, kao što znamo nije bila 1881. *pripojena* Hrvatskoj već *vraćena* pod vlast Hrvatskoga sabora i bana, a jednako tako i grad Rijeka godine 1848. Tu je i stoljećima nametnuti i neispravni termin Zrinsko-frankopanska *urota* umjesto Zrinsko-frankopanski *otpor* bečkom centralizmu i apsolutizmu (na što je također upozoreno te barem načelno ispravljeno u spomenutim škol-

skim programima za nastavu povijesti, a u skladu s time i u većem dijelu udžbenika). Kao što svi dobro znamo Zrinski i Frankopan bili su ustvari branitelji hrvatskog prava i suverenosti koju je Hrvatska tada uživala, a urotnici za one koje su ih pogubili. Štoviše i sama Sv. Stolica upozorila je carski sud na neispravnost njihove odluke. Tu su i dobro poznati hvalospjevi Napoleonu kao osloboditelju i modernizatoru, premda je on također i najobičniji okupator hrvatske zemlje i rušitelj njezine kulture i civilizacije. I ovi su problemi jednim dijelom uklonjeni iz školskih udžbenika.

Na kraju ističem, da odabrane činjenice također govore da se hrvatska historiografija razvijala u neslobodnim političkim uvjetima, i dakako pritiskom njihovih ideologija. Stoga i današnje neslaženje kod dobrog dijela »modernih« povjesničara, koji si upravo na primjeru Šišićevog služenja, koje ima svoju genezu u političkim uvjetima XIX. stoljeća pa i ranije, dopuštaju, da im i nekoje međunarodne udruge daju recepte, kako treba pisati povijest, osobito školske udžbenike, također i u smislu političkog oprosta i pomirenja, a potom i u izboru gradiva. Stoga se čini, da današnjoj hrvatskoj historiografiji, odnosno njenoj znanstvenosti, prijete sve jači utjecaji, pa i pritisci globalizacije, koja, kako se također čini, pokušava ići i tako daleko, da zapostavlja povijest malobrojnih naroda i država, a u našim udžbenicima i povijest hrvatskoga naroda i države. Međutim dostojanstvo jednoga naroda, pa i malobrojnoga, među koje se ubraja i hrvatski narod, traži pravo na njegovu povijest. Stoga bi pravi globalistički udžbenik bio kad bi se na temelju dobrog poznavanja relevantnih povijesnih vrela i literature, koja bi uključivala i do sada zanemarene i prešućena područja te znanstvene metodologije i didaktike, sine ira et studio, *napisao hod Hrvatske s Europom*. Osim toga također mislim, da ne treba posebno dokazivati, da je Hrvatska otkad postoji bila i u trajnom hodu s Europom na ovaj ili onaj način, i štoviše, ona je tu Europu stoljećima branila ali jednako tako i gradila visokim dometima svoje kulture i civilizacije, a također i znanosti.

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
historiografije
u XX. stoljeću
s posebnim osvrtom na
terminologiju i školske
udžbenike**

VRELA I LITERATURA (IZBOR)

DNEVNIK SABORA 1861., *Dnevnik Sabora trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije god. 1861.*, Zagreb 1862.

DNEVNIK SABORA 1865./67., *Dnevnik Sabora trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije god. 1865./67.*, Zagreb 1867.

GROSS, M. 1996., *Suvremena historiografija*, Zagreb 1996.

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
 historiografije
 u XX. stoljeću
 s posebnim osvrtom na
 terminologiju i školske
 udžbenike**

- GROSS, M. / SZABO, A. 1992., *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb 1992.
- GRUPA AUTORA, 1998., *Dr. Rudolf Horvat, Život i djelo, U povodu 50. obljetnice smrti (1947-1997) i 125. obljetnice rođenja (1873-1998)*, Zbornik referata, Koprivnica 1998; Ur. D. Feletar.
- JURIŠIĆ, B. 1943., *Ante Starčević, Izabrani spisi*, Zagreb 1943.
- MUŽIĆ, I. 1983., *Masonstvo u Hrvata, (Masoni i Jugoslavija)*, Split 1983.
- PAVLIČEVIĆ, D. 2002., *Povijest Hrvatske, treće dopunjeno izdanje*, Zagreb 2002.
- SZABO, A. 1987., *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1873. I, Društvena struktura nosilaca političkih i privrednih institucija*, Zagreb 1987.
- SZABO, A. 1988., *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1873. II, Društvena struktura nosilaca kulturnih institucija i članova vodeće grupe*, Zagreb 1988.
- SZABO, A. 1996., *Historiografija*, Hrvatski leksikon I., Zagreb 1996., 442 — 443.
- SZABO, A. 1997., *Govori zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika na Hrvatskom saboru 1861. te 1865.-1867. godine*. Tkalčić, godišnjak društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 1. Zagreb 1997., 487 — 561.
- SZABO, A. 1999., *Politički stavovi grofa Julija Jankovića u Hrvatskome saboru godine 1861*, Zlatna dolina, Požega 1999, Vol. 5, Br. 1, 91 — 100.
- ŠIŠIĆ, F. 1962., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962.

BIJJEŠKE

- ¹ Kao što sam kazala, nije mi namjera utvrđivati takove slučajeve, ali ću ipak upozoriti na dobro poznati slučaj Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980; (Ur. I. Karaman sa suradnicima). Ona je ubrzo nakon objavljivanja oštro napadana od strane Saveza komunista Hrvatske, iza kojih je bilo i povijesnih stručnjaka, pa je ista Enciklopedija vrlo brzo povučena i zabranjena za prodaju, premda je bila pripremljena u čast 40. obljetnice Školske knjige.
- ² Zbog specifičnosti ovoga priloga, ovdje se ne mogu upustiti u sistematsku analizu navedenih djela, koja su kao i mnoga druga većinom prožeta ideologijom unitarizma, a nakon 1945. pa sve do demokratskih promjena 1990. i marksizma, ali su ipak dala vrijedne doprinose, također i u metodološkom smislu. Stoga navodim samo odabrane primjere, i mislim da je to dovoljno.
- ³ Razlozi su navedeni ovdje u bilješkama 1. i 2.
- ⁴ Mislim da bi značajnost toga Sabora, ako se o tome i može govoriti valjalo tražiti samo u problematici, odnosno neugodnom i veoma kompliciranom »raskrižju« u kojim se tada Hrvatska nalazila, a nipošto u njegovim odlukama, premda značenje čl. 42/1861. ima veliku važnost, osobito u odnosu na daljnji tijek događaja.
- ⁵ Dnevnik Sabora 1861; Jurišić, 1943; Szabo, 1987; Szabo, 1997; 457 — 561. U istome govoru Haulik je također naglasio »da se tako važan pokret stvarih, ni bez prolivanja čovječe kri, i drugih mnogobrojnih nevoljah, a ni bez upliva evropskih velesilah, poimence francезke, ruske i engleske neće moći dogoditi.« A potom je upitao Sabor: »Uostalom, tko bi mogao utvrditi, da će domovini našoj ovakovom velikom promje-

nom zapasti veća sloboda, ili da će biti sretnijom, nego što bijaše kroz toliko vjekovah svoga sjedinjenja s austrijanskom carevinom? Ja barma po duši ne bi hotjeo za to jamčiti.»

Agneza Szabo:
**Problemi hrvatske
historiografije
u XX. stoljeću
s posebnim osvrtom na
terminologiju i školske
udžbenike**